

PAPER DETAILS

TITLE: BİR SÛFİ SAİRİN SİİRİ: HASİM BABA ÖRNEĞİ

AUTHORS: Mehmet ÜNAL, Nurettin ÇALISKAN

PAGES: 231-240

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/215698>

BİR SÜFİ ŞAİRİN ŞİİRİ: HAŞİM BABA ÖRNEĞİ

Mehmet ÜNAL*
Nurettin ÇALIŞKAN**

ÖZET

“Hâşim,” “Hâşimî”, “Üsküdarlı Hâşim Baba”, “Üsküdârî”, “Bandırmalı-zâde” mahlaslarıyla tanınan ve daha çok “Hâşim Baba” olarak bilinen Mustafa Hâşim Efendi, XVIII. yy’ın önde gelen mutasavvıf şairlerindedir. Hâşim Baba, Celvetî adap ve erkânına göre yetişmiş, daha sonra Bektaşîliğe meyletmış ve bu tarikat bünyesinde dedebabalık yapmıştır.

Dîvân, Vâridât, Ankâ-yı Maşrık ve Devriyye-i Ferîyye olmak üzere dört eserinin varlığı bilinen Hâşim Baba, nesirden çok şiirleriyle tanınmış ve şöhrat bulmuştur. Hâşim Baba’nın şiirlerinin ana kaynağı vefatına kadar tesiri altında bulunduğu tasavvufudur. Kendisi ne Celvetîlerce tam bir Celvetî, ne de Bektaşîlerce tam bir Bektaşî olarak kabul edilmiş ama bu durum onun tasavvuf neşvesini derinden yaşamasını mani olmamıştır.

Bu makalede yaşadığı dönemin önemli şairlerinden birisi olarak kabul edilen Hâşim Baba’nın şiirliği incelenmiş, şiirlerinde işlediği konular, kullandığı vezinler, tercih ettiği nazım şekilleri ve şiirlerinin dil ve üslup özellikleri üzerinde durulmuştur. Şiirlerin dil ve üslup özellikleri incelenirken tenkidi bir tutum benimsenerek bazı ifade kusurlarına, vezin hatalarına işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Celvetiyye, Tasavvuf, Hâşim Baba, Divan şiiri, XVIII. Yüzyıl.

A SUFI SAINT AND HIS POETRY: A STUDY ON HASIM BABA

ABSTRACT

Pen-named as “Hâşim,” , “Hâşim Baba”, “Hâşimî”, “Üsküdarlı Hâşim Baba”, “Üsküdârî” and “Bandırmalı-zâde”, Mustafa Hâşim Efendi, is one of the the leading sufi poets of the 17th. Century. He was raised and trained according to the Celveti rules of conduct and tradition but the preferred to practise the Bektashi path in sufism. He served as a Dedebaba, as a sheik in one the Bektashi dergahs.

* Uzman, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, mehmetunal@sdu.edu.tr
** Okutman, Süleyman Demirel Üniversitesi, YDYO, nurettincaliskan@sdu.edu.tr

He is already known with his works titled *Dîvân*, *Vâridât*, *Ankâ-yı Maşrık* ve *Devriyye-i Ferîyye*. His works in prose outdid those in verse. His verses' single source is the sufism which he he tried to practise throughout his life. Though he wasn't received fully as a Celveti nor as a Bektashi by the disciples of the both paths, he lived fully the joy and spirits of sufism and reflected it in his works.

This article studies the poetry of Haşim Baba, who was treated as an important literary figure in his life time. It also examines the themes, poetic style, and linguistic and stylistic qualities in his verse. His poetry is also studied critically in order to pay attention to some flaws of expression and meter.

Key Words: *Jilwatiya, Sufism, Haşim Baba, Divan Poem, 18th century.*

GİRİŞ

“Haşim,” “Hâşimî”, “Üsküdarlı Hâşim Baba”, “Üsküdârî”, “Bandırmalı-zâde” mahlaslarını kullanan Hâşim Mustafa Efendi'nin ismi *Sicill-i Osmânî*'de¹ Hâşim Mehmed Efendi, *Osmanlı Müellifleri*'nde² ise Hâşim Mustafa Baba olarak geçmektedir. Hâşim Baba, İnâdiye Dergâhı'nın şeyhi Celvetî meşâyihinden Şeyh Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin ortanca oğlu olarak³ 1718 senesinde Üsküdar'da doğmuştur.⁴ Çocukluğundan itibaren Celvetî, adap ve erkânı içerisinde yetişen fakat ilerleyen yıllarda bu çizgiden ayrılarak Bektaşîliğe meyleden Hâşim Baba, Mısır Kasrûlayn'daki Kaygusuz Abdal Bektaşî Tekkesi şeyhi Hasan Baba'ya (ö. 1170/ 1756) intisap ettikten sonra Hacıbektaş'ta bulunan Bektaşî Âsitânesi'ne gidip dört yıl kadar orada ikamet etmiştir. Dimetokalı Seyyid Kara Ali Baba'nın postnişinliği zamanında bir ara dedebabalık yapmışsa da Bektaşîlerin bir kısmı tarafından kabul görmemiştir.⁵ Bursalı Mehmed Tahir'in kaydettiğine göre, “*ilâ Rabbihi'l-Kerîm*” terkinin delâlet ettiği 1197/1782-1783'te vefat etmiştir.⁶

Melâmî meşrep⁷ bir sûfi olarak bilinen Hâşim Baba, yaşamı boyunca

¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, C. II, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 652.

² Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. I, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333, s. 189.

³ Süreyya, *a.g.e.*, s. 652.

⁴ H. Kamil Yılmaz, “Hâşim Baba”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XVI, İstanbul 1997, s. 406.

⁵ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 406.

⁶ Süreyya, *a.g.e.*, s. 652.

⁷ Yaşar Aydemir, Hâşim Baba'nın Melâmî meşrep bir şair olduğunu ifade eder. Şairin, eserlerinde melâmetin peygamberlikle birlikte var olduğunu ve nebilîğin sona ermesinden sonra velayetin devreye girdiğini ve bu durumun sonsuza kadar süreceğini dile getirdiğini söyler. (Yaşar Aydemir, “Üsküdarlı Hâşim Baba'nın Melâmîlik Görüşü”, *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, C. II, İstanbul 2005, s. 122.)

bir yerde karar kılmadığı için ne Celvetîlere⁸ ne de Bektaşîlere⁹ kendisini tam olarak kabul ettirebilmiştir. 1197/1783 senesinde vefat edince, cenazesi Celvetiyye'nin merkezi Hüdâyî Dergâhı'na getirilmiş fakat cenaze o sırada postnişin olan Büyük Ruşen Efendi tarafından içeri alınmamıştır. Cenaze namazı dergâhın alt kapısında Cennet Efendi hazîresi önünde kılındıktan sonra, Üsküdar'da İnâdiye mahallesinde pederi ve mürşidi Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin yaptırmış olduğu Bandırmalı-zâde dergâhının bahçesine defnedilmiştir.¹⁰

Hâşim Baba'nın Celvetî âsitânesi şeyhlerince dışlanması üzerine vefatından sonra mensupları ona Hâşimiyye adlı bir tarikat nispet etmişler ve Bandırmalı-zâde Tekkesi bu tarikatın âsitânesi olarak faaliyet göstermiştir.

Hâşim Efendi'nin *Dîvân*, *Vâridât*, *Ankâ-yı Maşrık* ve *Devriyye-i Ferşîyye* olmak üzere 4 eseri vardır.¹¹ Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan *Dîvân*'da kasîde, muhammes, müseddes, gazel ve kıta nazım şekilleriyle yazılmış tasavvufî şiirler yer almakta olup bugüne kadar

⁸ Gölpınarlı, "Bir kısım mutasavvıfın rey ve telâkkisine terceman olan Keşfûl mahcub sahibi ve Camî gibi zevâtın Melâmetîliği Sofiyenin dününde görmelerine mukabil diğer bir kısım da Melâmetîliği tarik-i irfânın en yüksek noktasında görüyor. Şeyhi Ekber Muhiddini Arabî, Seyyid Şerîfî Cürcânî, Celvetî şeyhlerinden Üsküdarlı Hâşim Baba ve Eşrefî Rûmî, bu zümredendir." demektedir. Muhittin-i Arabî'ye göre melâmîye, velayetin en yüksek derecesindedir ve o derecenin fevkinde nübüvvet derecesinden başka bir derece yoktur. Gölpınarlı Hâşim Baba'nın melamet ile ilgili mensur beyanlarının ve melamet hakkındaki şiirlerinin Muhiddin-i Arabî'nin sözlerinin tekrarı olduğunu söyler. (Abdûlbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Gri Yayın, İstanbul. 1992, s. 17-22.); Yılmaz Soyzer'e göre "Hâşim Baba bir Celvetîdir. Aynı zamanda Melâmî ve Bektaşîdir. Belli bir açıdan bakıldığında toplumun bu üç kısmına (Celvetî, Melâmî ve Bektaşîlere) şeyhlik, kutupluk etmiş bir birleştirici toplum adamıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Ancak, karşı açıdan bakıldığında durum değişmektedir. Kendilerinin yanı sıra Melâmî ve Bektaşîlerin de şeyhi olmuş olan Hâşim Baba, bir kısım Celvetîlerce dışlanmıştır". (A. Yılmaz Soyzer, "Üsküdarlı Hâşim Baba'nın Anka-i Maşrık'ı", *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, C. II, İstanbul 2005, s. 113.); Cemalettin Server Revnakoğlu'na göre Hâşimiyye'nin Bektaşîlikle ilgisi izâfî bir ilgidir. Hâşimîler'e Bektaşîlik icâzeti verilmesini teberrüken yapılan bir işlemdir. Hâşimîler herhangi bir Bektaşî dergâhında şeyhlik yapmadıkları gibi Bektaşîler de onların Bektaşîliğini kabul etmemektedirler. Hâşim Baba postnişinliği döneminde (1752-1782), Bandırmalı-zâde Tekkesi 1752'de Bektaşîliğe bağlanmıştır. Mısır'daki Kaygusuz Baba Tekkesi Şeyhi Hasan Baba'dan (ö. 1756) Bektaşî halifeliği alan ve bir süre Hacıbektaş Pirevi'nde dedebabalık yapan Hâşim Baba'dan sonra da yönetime gelen postnişinler bu tekkede Bektaşî ve Celvetî erkanını yürütmüşlerdir. Bu çift tarikatlı şeyhlik statüsü 1925'e kadar devam etmiştir. (Baki Öz, *Bektaşîlik Nedir?*, Der Yay., İstanbul 1997, s. 335.)

⁹ Mehmet Temizkan'a göre "Üsküdarlı Hâşim Baba, bir Celvetî şeyhinin oğlu olarak dünyaya gelmiş, çocukluğundan itibaren Sünnî bir ortamda Sünnî bir eğitim alarak yetişmiş; ancak daha sonra için de Şîî öğelerin de bulunduğu Bektaşîliğe intisap etmiş ve samimi bir Bektaşî olmuştur. Pek çok konuda Bektaşîler gibi düşünmesine rağmen, "Hak-Muhammed-Alî", "Muhammed-Alî" birliği inancına, Hz. Alî'nin Hz. Muhammed'den de üstün bir mevkide görülmesine ve ilk üç halifeye karşı takınılan olumsuz tavra taraftar olamamıştır." (Mehmet Temizkan, "Üsküdarlı Hâşim Baba'nın Fikrî Kimliği Üzerine Bir İnceleme", *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, C. II, İstanbul 2005, s. 107.)

¹⁰ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 406.

¹¹ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 407.

üzerinde 3 yüksek lisans tezi¹² yapılmıştır. *Vâridât*, Melâmete dair bazı risaleleriyle çeşitli zamanlarda kendisine vaki olan tecellileri anlattığı, cifr ilmi ve ebced hesabıyla geleceğe ait birtakım bilgiler verdiği mensur bir eserdir. Söz konusu eserle ilgili bir kitap¹³ yayınlanmıştır. *Ankâ-yı Maşrık*¹⁴ isimli eser, Muhyiddin İbn Arabî'nin *Ankâ-i Muğrib* isimli eserinden etkilenilerek cifr ilmi üzerine yazılmış bir risaledir. *Devriyye-i Ferîyye*, Niyâzi-i Mısırî'nin "*Devriyye-i Arşîyye*"sine zeyil olarak yazılmış olup 94 beyittir. Hâşim Baba'nın bu 4 eser dışında da çeşitli mecmualarda değişik isimlerle kayıtlı manzumelerine de rastlanmaktadır.

1. ŞİİRLERDE İŞLENEN TEMALAR

Dünyaya dair hiçbir beklenti, özlem veya istek görülmeyen şiirlerde tasavvuf yolu anlatılarak, insanlar bu yola girmeye teşvik edilir, Allah'ın birliği ve yüceliği dile getirilir, Hz. Muhammed (SAV)'e ve O'nun âline, ashabına duyulan samimi sevgi anlatılır, şeyhler ve tarikat büyükleri övülür. Zaman zaman Hz. Ali, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin ve Bektaşilik ön plana çıkarılır.

Hâşim Baba'ya¹⁵, göre dünyadan el etek çekmek ve Allah'a yönelmek gerekir. Bunun için de yaratılışın sebebi olan aşka uyulmalıdır:

Ey gönül gel gayrıdan geç aşka eyle iktidâ

Aşk-ı Hakdur tâlib-i Hakkın demine muntehâ (Hâşim, 1166:11b).

Allah yolunda dünyaya dair her şeyden vazgeçmek gerekmektedir. Son noktada sâlik, canından da geçmeli, benliğini O'na teslim etmelidir. Canını feda etmeyen aşk sırrına ermesi mümkün değildir:

Sırr-ı aşka mahrem olmaz itmeyen cânın fedâ

Zât-ı Hakka ârif olmaz aşka irmeyen dilâ (Hâşim, 1166: 9b).

Hâşim Baba'nın şiirlerinde tecelli önemli bir yer tutmaktadır. Hâşim Baba, dünyaya vahdet-i vücud penceresinden bakmakta ve bütün varlıklarda Allah'ın tecellilerinin olduğunu bilmektedir:

¹² Mehmet Kayacan, *Haşim Baba ve Divanı* (İnceleme-Metin), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2002; Mehmet Akif Yalçınkaya, *Bandırmalızâde Haşim Baba Divânı (Metin -İnceleme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008; Asuman Ergün, *Haşim Baba Divânı üzerine bir inceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2000.

¹³ Mehmet Ünal, *Bandırmalı-zâde Mustafâ Haşim Efendi'nin Vâridât-ı Mensûre Divân-ı Manzume'si (İnceleme-Metin)*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2013.

¹⁴ Bu eser üzerine yapılmış bir inceleme için bkz. A. Yılmaz Soyger, *a.g.e.*, s. 108-113.

¹⁵ Çalışmamızda Haşim Baba'dan yapılan alıntılar için, Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz FB 170 arşiv numarasıyla kayıtlı bulunan 1166/1752 tarihli "*Vâridât-ı Mensûre ve Divân-ı Manzûme*" isimli yazma esas alınmıştır.

Pertev-i âks-i cemâlündür görinen her yanâ
Pertev gider cümle âlem âleme ‘ilmün cilâ (Hâşim, 1166: 10a).
Duyabilen için her varlık kendi dili ile Hakk’ı anlatmaktadır.
Zebân-ı hakdurur hep cümle eşyâ
Sana Cibrîl olur her lafz-ı manâ (Hâşim, 1166: 11a).

Tasavvuf yolunda bir mürşide bağlanmak gerekmektedir. Mürşidin sözleri İlahi sırlar barındırmaktadır:

Mâye-i sırr-ı vahdet mürşîdün nutkıdur
Vâye-i feyz-i semt mürşîdün nutkıdur (Hâşim, 1166: 20a).

Hiz. Muhammed (SAV)’a sevgisini açıkça dile getiren Hâşim Baba, ikinci mısırda Hiz. Ali’yi sevdiğinden bahseder:

Mazhar-ı zât-ı İlâhî Mustafâdır sevdigim
Çâr-yâr-ı hayr-ı ashâb Murtazâdır sevdigim (Hâşim, 1166: 43a).

Aynı şiirde Hiz. Hasan, Hiz. Hüseyin ve Kerbela’dan bahsedilir:

Fahr-i âlem zâhirim hem bâtınım bunlar didi
Hem Hasandır hem Hüseyin-i Kerbelâdır sevdigim (Hâşim, 1166: 43a).

Bir başka şiirde ise Hiz. Muhammed (SAV)’ı sevmeyenlerin elsiz, ayaksız, gözsüz bir şekilde hayvanlar ile haşr olunacağı söylenir:

Sevmiyenler hânedân-ı Mustafâyı cân ile
Haşr olur elsiz ayaksız gözi yok hayvân ile
Zehr-i kâtil ola sırrı akreb-i akra gibi
Kerbelâ kancığı kelbdır kim Yezîd Mervân ile (Hâşim, 1166: 67b).

2. NAZIM ŞEKİLLERİ

Hâşim Baba, şiirlerinde şekilci bir tavır içerisinde değildir. Duygu ve düşüncelerini belli formların içerisinde hapsetmez. İçinden geçen duyguları bazen gazel formunda, bazen murabba veya mesnevi formunda ifade eder. Şairin bu kayıtsızlığı, Divan edebiyatının gelenekleşmiş yapısı göz önüne alındığında karşımıza bir takım problemler çıkarmaktadır. Nazım şeklinin belirlenmesi noktasında en temel kriterler, şiiri meydana getiren parçalar yani nazım birimi (beyit/bent), vezin (özellikle rubai ve tuyugta) ve kısmen de konudur (özellikle kaside için). Hâşim Baba divanı söz konusu olduğunda ise bu kriterler geçerliliğini kaybetmekte önümüze şekille ilgili problemler çıkmaktadır. Bu problemlerden başlıcaları şunlardır:

Gazel ve kasideler arasında beyit sayısına göre bir ayrıma gitmek mümkün değildir. Gazel kafiyesiyle (aa, xa, xa, xa..) kafiyelenmiş şiirlerin beyit sayısı 3 beyitten başlayıp¹⁶ 52 beyte kadar çıkmaktadır. Bu şiirlerde konu itibariyle ciddi ayrılıklar söz konusu değildir. Divan şiiri genel itibariyle göz önünde bulundurulduğunda na't olarak adlandırabileceğimiz birkaç şiir bulunmakla beraber 7 beyitlik bir başka şiir de konu itibariyle na'ttır.¹⁷ Şekil itibariyle klasik kaside formundan (nesib, methiye, fahriye, dua bölümlerinden oluşan, belli bir kompozisyona sahip) uzak olan, gazele de benzemeyen bu şiirleri nazım şekli açısından sınıflandırmak oldukça zordur. Kaside¹⁸, şeklini andıran şekillerin bazılarında matla beyti (26b-27a; 28a; 35b; 35b; 35b-36a; 36b-37a; 38b-38a; 46b-46a; 48b-49a; 54b; 54b; 54a; 59b-60a; 63b-63a; 63a-64a) bulunmamaktadır. Bu yönüyle kıta-yı kebire¹⁹ olarak değerlendirilebilecek olan bu şiirler mahlas beytinin bulunması bakımından kıtadan ayrılır.

Mesnevi kafiyesi ile kafiyelenmiş 4 şiir konu itibariyle klasik mesnevilere benzememektedir. Bu şiirler beyit sayısı bakımından da klasik mesneviden ayrılmaktadır. Bu şiirlerin beyit sayıları 3 ile 40 arasında (6b-7b,

¹⁶ Gazel kafiyesiyle kafiyelenmiş 3 beyitlik bir şiir:
Şu'unât-ı dildârınâ mazhar u esfel u a'lâ
Hüve'l-evvelü hüve'l-âhiru mürekkeb nüsha-i kübrâ
Mürekkeb müfredât cümle anın ilminde bâtındır
Kelâmile olur zâhir nedenlü varsa eşyâ
İlm-i ma'lûma tâbi'dir demek bu tavrı îmadır
Dahı tohmü'l-mezâhirdir o dem ümmü'l-kitâb hâlâ

¹⁷ Zuhûr-ı mazhar-ı Âdem Resûl-i Kibriyâdandır
Mukaddes olması her dem Resûl-i Kibriyâdandır
Acebdir nefha-i rahmân mesîha oldı kuvvet-i cân
Kamu feyz-i Hak irfân Resûl-i Kibriyâdandır
Nübüvvetde olan envâr velâyetde olan esrâr
Tecellî -i Hudâ her bâr Resûl-i Kibriyâdandır
Muhammed hamdile zâkir ehad Ahmedledir bâhir
Eger bâtın eger zâhir Resûl-i Kibriyâdandır
Demîdir nefha-i rahmân demile hay olur ebdân
Zuhûr her melek insân Resûl-i Kibriyâdandır
Zuhûrî mazhar-ı esbak kelâmıla bülendi Hak
Kulûba feyz-i Hak mutlak Resûl-i Kibriyâdandır
Sana izzet budur Hâşim ceddindir Ebu'l-Kâsım
Tesellîler sana dâ'im Resûl-i Kibriyâdandır

¹⁸ "Kaside, 9 beyitten 100 beyte kadar, aynı aruz kalıbıyla yazılmış ve gazel gibi aa ba ca da.. şeklinde kafiyelenen bir nazım şeklidir." (Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 38.)

¹⁹ "Kıt'a, iki ya da daha çok, 9-10 beyte kadar olan, matla' ve mahlas beyti bulunmayan, gazelde olduğu gibi, yani xa xa xa kafiyeli bir nazım şeklinin adıdır. Matla' ve mahlas beytinin yokluğu dışında da kıt'a ile gazel arasında şekil ve konu bakımlarından ayrılıklar vardır: İki beyitlik kıt'a yazıldığı halde bu kadar kısa gazel yoktur. Ayrıca gazelin beyit sayısı sınırlı olduğu halde 15 beyitten de uzun 30-40 beyte kadar uzayan kıt'alar yazılmıştır. Böyle uzun kıt'alara *Kıt'a-i kebire* denir. Gazeller genellikle aşk ve sevgili konularını işledikleri halde kıt'anın konusu daha geniştir: Felsefî, tasavvufî bir fikir, bir hayat görüşü, bir nükte, bir kişiyi övme ya da yeme, bir olayın tarihi kıt'anın konusu olabilir." (İpekten a.g.e., s. 52.)

40 beyit; 7b, 8 beyit; 50b, 3 beyit; 57a, 30 beyit; 64a-66a, 97 beyit) değişmektedir.

3. VEZİN

Hâşim Baba, şiirlerinin pek çoğunda vezin kaygısı gütmmez. Onun için önemli olan mesajını iletebilmektir. Bu yüzden şiirlerde pek çok aruz kusuru bulmak mümkündür. Kimi şiirlerin vezni ise bazı kalıpları andırmakla beraber mevcut aruz kalıplarına tam olarak uymamaktadır. Aşağıya aldığımız birkaç örnek şairin aruz üzerindeki tasarrufları hakkında fikir verici mahiyettedir:

Anınçün Leyle-i İsrâ ‘Aliden oldu Hak mücellâ
O dem mahbûb idi ulyâ sıfat mîm ‘ayn ile bir zât (Hâşim, 1166: 6a).

Mevâlîd üç kısım ey cân biri ma’dan ufk-ı mercân
Nebât biri biri hayvân feres hurmâ ufk-ı ahlâf (Hâşim, 1166: 6b).

Tâlib isen Hazrete eyle tahsîl-i edeb
Rehber gerek evvelâ ola cânından ehabb (Hâşim, 1166: 6b).

Hezâran cân çıka her bir kabrini zümer fehmi eyleye
Kabr şakk olıcak mahşer ola ide nazar peydâ (Hâşim, 1166: 11b).

Kuvvâ-yı sırr-ı kahrîdur olan geç hulk-ı bed evsâf
Kuvvâ-yı sırr-ı lutfîdur zuhûr hüsn-i tevsîfât (Hâşim, 1166: 15b).

Mezâhir üzre her mazhar eger matla’ eger etvâr
Tavr-ı te’sîr tab’îdur metâli’ hâssa-i tenfîşât (Hâşim, 1166: 15b).

Eyleyen nârımı nûr nefsi-i mârımı hem mûr
Mekânımı iden tûr mürşîdün nutkîdur (Hâşim, 1166: 20a).

4. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Hâşim Baba, eserlerine bakıldığında şairin belli bir kültür seviyesine sahip, Arapça ve Farsçaya ise hâkim olduğu hissedilmektedir. Bu da şiirlerin dilini ağırlaştırmakta yer yer anlaşılmasız hale getirmektedir. Bu durum sanat

kaygısı gütmeyişini söylediğimiz şairimizin iletmek istediği mesajı geri planda bırakmaktadır. Böylelikle Hâşim Baba'nın şiirleri geniş halk kitlelerince anlaşılacak üzere yazılan tekke edebiyatı ürünlerinden bir parça ayrılmaktadır.

Hâşim Baba, tasavvufun neşvesini içinde duyan, bu hali yaşayan birisi olarak zaman zaman coşkun bir dil kullanır. Mensubu bulunduğu sistemin tam bir temsilcisi olarak tasavvufi anlayışı anlatır. Fakat, en coşkun şiirlerinde bile Hâşim Baba'nın dili kıvrak değildir, anlatımın akışı sık sık araya giren Arapça, Farsça kelimelerle, birtakım terkipler, tasavvufi remizler ve sırlarla kesilir.

Aşağıya aldığımız beyitte “mü'min u mü'minât” ifadeleri bir arada kullanılmıştır. Beyit içerisinde “nakli ile” nurun geldiğinden bahsedilmektedir. Nur “Mü'min u mü'minât”dan gelmekte ve “sulb-i erhâma” hayat vermektedir. Bu iki söz grubu arasında bağlantı kuramıyoruz:

Mü'min u mü'minâtdan geldi nûrın naklile

Nûr-ı pâkûn virdi cümle sulb-i erhâma hayât (Hâşim, 1166: 5b).

Beytin ilk mısrasında “cehl ü küfr ü hem memât”ın zâtın münkirleri için olduğu söylenmiştir. Burada anlam açık değildir. Küfür, münkir içindir; fakat “cehl” ve “memât” iman sahipleri için de geçerli olabilir. Kaldı ki “memât” bütün canlıların kaçınılmaz kaderidir:

Şems-i zâtın perteviyle zâhir oldu her vücûd

Münkir-i zâtın içündür cehl u küfr u hem memât (Hâşim, 1166: 5b).

Beytin 2. mısrası anlam bakımından sorunlu görünmektedir. “Bâtınım sırr-ı nubüvvet” ifadesiyle şair, kendisinde nübüvvet sırrı bulunduğunu söylemektedir ki şairin bunu hangi ruh haliyle, hangi maksatla yazdığı belli değildir:

Mescid-i Aksâ-yı sırda ger imâm olsam ne vâ

Bâtınım sırr-ı nubüvvet bâtinim sırr-ı nubüvvet (Hâşim, 1166: 10a).

Beytin ilk mısrasına herhangi bir anlam vermek mümkün değildir:

Ne hikmet cümle-i ahlâk ilâhî birde cem' olmak

Nefsile her biri bindür ki her biri rûh-ı müstesnâ (Hâşim, 1166: 11a).

Beytin ikinci mısrasında şair oldukça çarpıcı bir ifade kullanmakta “kâmil insanla bahs”i Hakk'ı inkar etmek olarak değerlendirmektedir. Burada bir müstensih hatası olması ihtimal dâhilindedir. “Kamil” yerine “cahil” kelimesi konulması bir parça kabul edilebilir gözükse de böyle bir bahsin “Hakk'ı inkâr” anlamına gelmeyeceği açıktır:

Hâşimâ ef'âl-i taklîd kâmile şîrk-i hafî

Hakkı inkâr eylemekdür kâmil insanıla bahs (Hâşim, 1166: 16b).

Beyitte özellikle “Hakla kâmil nutkunu” ifadesi oldukça muğlaktır. Kastedilen anlam “kâmilin nutku”na fırsat varken değer verilmesi olmalıdır:

Hâşimâ fırsat vâriken Hakla kâmil nutkunu

Girmez ele bir dahı taşlarla başın eyle math (Hâşim, 1166: 17b).

Şair, şiirde “âdem demi” bulmayanın “matla’-ı şeytân” olacağını söylemektedir. “Âdem demi” ile kastedilenin bir mürşit olduğu düşünülürse ehl-i tarîk olmayanlar çok ağır bir ifadeyle dışlanmakta ve onlar hakkında “matla’-ı şeytân olur” hükmü verilmektedir:

Âdemi bil âdemi nefha-i Hakdur demi

Bulmayan âdem demi matla’-ı şeytân olur (Hâşim, 1166: 20b).

Sıddık olan herkese zındık denildiği söylenmektedir ki bu kabul edilebilir değildir. Böyle bir iddia beyit içerisinde mesnetsiz kalmaktadır. Kimin kime, hangi şartlar altında neden zındık dediği belli değildir. İkinci beyitte ise “taklîd nedir tahkik nedir put-haneye sorsunlar şeklinde bir ifade kullanılmalıdır. Bu haliyle tahkik ve taklîdin bağlantısı bulunmamaktadır:

Her kim ki ola sıddîk dirlermiş ana zındık

Taklîdde nedür tahkîk put-hâneye sorsunlar (Hâşim, 1166: 22b).

SONUÇ

XVIII. yüzyıl şairlerinden Hâşim Baba’nın nazmında sanat kaygısının ön planda olmadığı görülmektedir. Şiir ve düz yazı ile bağlılarına birtakım nasihatler yapılmış ve bir mürşidin taşıdığı ilmi ve irfani birikim neredeyse tamamen nazma aktarılmıştır. Çeşitli uzunlukta ve farklı nazım şekilleriyle yazılmış olan şiirlerde dinî-tasavvufî temalar işlenmiş, tasavvuf ve tarikat yolu anlatılarak din büyükleri övülmüş, bir mürşide bağlanmanın önemi üzerinde durulmuştur.

Şiirlerine bakıldığı zaman Hâşim Baba’nın nitelikli iyi bir eğitim aldığı ve üst düzeyde bir dini, tasavvufi ve toplumsal kültüre sahip olduğu anlaşılmaktadır. Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların yoğun olduğu diline, zengin kelime çeşitliliğine ve kendini hissettiren coşkun ruh haline rağmen Hâşim Baba’nın şiirleri sanat ve söyleyiş bakımından vasattır. Hâşim Baba, mutasavvıf şairlerin pek çoğunda gördüğümüz üzere duygu, düşünce ve heyecanlarını her türlü kayıttan azade içinden geldiği gibi aktarmakla yetinmiştir.

KAYNAKÇA

- AYDEMİR, Yaşar, “Üsküdarlı Hâşim Baba’nın Melâmîlik Görüşü”, *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, C. II, İstanbul 2005, (114-130).
- ERGÜN, Asuman, *Hâşim Baba Dîvânı Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2000.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Gri Yayın, İstanbul 1992.
- HÂŞİM BABA, *Varidat-ı Mensure ve Divan-ı Manzume*, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz FB 170, (1166).
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002.
- KAYACAN, Mehmet, *Hâşim Baba ve Divanı” (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2002.
- MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmânî*, Haz. Ali Aktan vd., C. II, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- MEHMED TAHİR, *Osmanlı Müellifleri*, C. I, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333.
- ÖZ, Baki, *Bektaşilik Nedir?*, Der Yay., İstanbul 1997.
- SOYYER, A. Yılmaz, “Üsküdarlı Hâşim Baba’nın Anka-i Maşrık’ı”, *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, C. II, İstanbul 2005, (108-113).
- TEMİZKAN, Mehmet, “Üsküdarlı Hâşim Baba’nın Fikrî Kimliği Üzerine Bir İnceleme”, *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, C. II, İstanbul 2005, (100-107).
- ÜNAL, Mehmet *Bandırmalı-zâde Mustafâ Hâşim Efendi’nin Vâridât-ı Mensûre’Dîvân-ı Manzume (İnceleme-Metin)*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2013.
- YALÇINKAYA, Mehmet Akif, *Bandırmalı-zâde Hâşim Baba Dîvânı (Metin-İnceleme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008.
- YILMAZ, H. Kamil, “Hâşim Baba”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XVI, İstanbul 1997, (406-407).